

آسیب فضای مجازی (رسانه) بر روح و روان نوجوان

زهرا فرهادنژاد^۱

چکیده

این پژوهش به بررسی آثار مثبت و منفی فضای مجازی بر روح و روان نوجوانان می پردازد. فضای مجازی به عنوان یکی از پدیده های نوظهور در عصر ارتباطات، مزایای قابل توجهی همچون آموزش، گسترش عدالت رسانه ای و تقویت مهارت های اجتماعی، پیامدهای منفی متعددی از جمله اختلالات شخصیتی، افت تحصیلی، کم خوابی، چاقی و ناتوانی در مدیریت زمان را نیز به همراه دارد. هدف این تحقیق، شناخت جامع از این آثار و ارائه راهکارهایی مؤثر برای کاهش آسیب ها و بهره گیری صحیح از فرصت های این فضا است. روش تحقیق به صورت توصیفی - تحلیلی با استفاده از منابع کتابخانه ای انجام شده و بر تبیین اهمیت نقش والدین، آموزش و پرورش و نهادهای اجتماعی در مدیریت صحیح این فضا تأکید دارد.

واژگان کلیدی: فضای مجازی، روح، روان، نوجوان

^۱ طلبه سطح دو، حوزه علمیه زهراى اطهر (س) لارستان

مقدمه

فضای مجازی به عنوان یکی از جنبه های زندگی مدرن، نقشی اساسی در شکل گیری شخصیت و رفتار نوجوان دارد. به عبارت دیگر فضای مجازی نسل جدیدی از روابط اجتماعی است که توانسته به خوبی در زندگی مردم، جا باز کند. به گونه ای در کانون خانواده ها رخنه کرده که بسیاری از کارکردهای خانواده ها را دچار اختلال کرده است. یکی از آثار فضای مجازی، ایجاد بحران هویت ملی و دینی که در بین نوجوانان وجود دارد. بیشترین کاربران فضای مجازی در ایران، نسل سوم بوده که بیشتر در معرض آثار شبکه های اجتماعی هستند. فضای مجازی باعث تغییر در نهادهای هویت ساز شده است. از جمله پیامدهای منفی فضای مجازی: آسیب های روانی و شخصیتی، آسیب های اخلاقی، آسیب های فرهنگی و.... می باشد. حضور نوجوانان در فضای مجازی موجب شده است سؤالات و ابهامات زیادی را به وجود آورد. مثل اینکه آیا حضور نوجوانان در فضای مجازی جایز است یا خیر؟ فضای مجازی چه تأثیری بر روح و روان نوجوان دارد؟ لذا این سؤالات و ابهامات زمانی قابل پاسخگویی است که این موضوع با توجه به کتاب ها و مقالات مختلف مورد تطبیق قرار گیرد. بنابراین تبیین ابعاد دینی و آسیب های فضای مجازی بر روح و روان نوجوان امروزه یک نیاز اساسی است و ابهامات سؤالات جامعه و خانواده را به خوبی بیان می کند که همین امر موجب ضرورت این تحقیق شده است. بررسی اثرات فضای مجازی و نوجوانان از دو جنبه دارای اهمیت است:

۱. **ابعاد اجتماعی:** نوجوانان آینده سازان جامعه هستند و نحوه تعامل آنها با فضای مجازی می تواند بر سلامت روانی و اجتماعی جامعه تأثیر بگذارد.

۲. **ابعاد علمی:** کمبود تحقیقات جامع در زمینه تأثیرات فضای مجازی بر روح و روان نوجوانان، نیاز به مطالعات بیشتر در این زمینه را آشکار می سازد. از این رو هدف از این تحقیق بررسی آسیب فضای مجازی بر روح و روان نوجوان با محوریت نظرات علمای اسلام است. البته در این مورد موضوعات مشابهی وجود دارد که از تحقیقات مشابه می توان به موارد ذیل اشاره کرد:

- محمدعلی رجبی با عنوان (آسیب های اجتماعی فضای مجازی) نوشته است.

- عشرت عسکری با عنوان (آسیب شناسی فضای مجازی در تعلیم و تربیت کودکان و نوجوانان همایش ملی روانشناسی) تهیه کرده است.

- فاطمه السادات طباطبایی هارونی با عنوان (آسیب فضای مجازی برای نوجوانان) نوشته است.

اما هیچکدام به صورت جامع و مفصل در مورد آسیب فضای مجازی بر روح و روان نوجوان صورت نگرفته است و از طرف دیگر آسیب های آن به طور دقیق مشخص نشده است.

مفهوم شناسی

در ابتدا بهتر است برای روشن شدن موضوع به تعریف مفاهیمی همچون مجازی، فضای مجازی، روح، روان، نوجوان، رسانه بررسی شود.

۱. معنای مجازی

به معنای آنچه مقابل حقیقی قرار بگیرد است. مجازی امری است که حقیقی نباشد مجاز در ادبیات هم یک صنعت پر کاربرد است که در آن یک لغت به جای دیگری به کار رود و مناسب معنای اصلی و مجازی را علاقه می نامند. مجازی در این لغت به دنیای دیجیتالی اشاره دارد که از دنیای طبیعی و حقیقی متمایز است. در عین حال که از بسیاری لحاظ شبیه آن است. این فضا از آن جهت مجازی است که در محیط مادی یا مکانی را اشغال نکرده و در اذهان کاربران تعامل با یک واسطه الکترونیکی وجود دارد.^۱

۲. معنای فضای مجازی

برای فهم بهتر فضای مجازی، لازم است ابتدا فضای سایبری را تعریف کنیم. فضای سایبری به لحاظ جغرافیایی، فضایی نامحدود و غیر فیزیکی که مستقل از زمان و مکان میان انسانها و رایانه ها ارتباط برقرار می کند. بر همین اساس ویژگی منحصر به فرد فضای سایبری اشاره به زمان یا مکانی است که فعالیتی رخ می دهد و ارتباطی شکل می گیرد.^۲

۳. معنای رسانه

رسانه در زبان فارسی واژه نسبتاً جدیدی محسوب می شود. این واژه (medium) معادلی برای کلمات (رسانه) و (رسانه ها) است. همانطور که خود واژه رسانه نشان می دهد، مأموریت رسانه، رساندن است: رساندن حرف Media ها، پیام ها و دیدگاه ها ای یک فرد یا یک مجموعه به افراد گروه ها و مجموعه های دیگر است به همین علت یکی از کارکردهای اصلی را ایجاد ارتباط می دانند.^۳

^۱ پریدختیان، استقبال از اینترنت و فضای مجازی در خانواده به ویژه جوانان و زنان، ص ۸۸

^۲ رهام، نقش فضای مجازی در بروز آسیب های اخلاقی خانواده، ص ۷۲

^۳ <https://motamem.org>

در حدود ۱۶۰ سال قبل با منتشر کردن کاغذ اخبار به مدیریت میرزای شیرازی، ایران وارد جهان رسانه ای شد. البته در غرب این تاریخ به ۴۰۰ سال پیش برمی گردد. این مسئله از قدمت بحث رسانه ها در کشورهای غربی حکایت می کند و به نسبت همین قدمت کار رسانه ای بیشتری انجام شده است و طبعاً پیشرفت های قابل ملاحظه ای صورت گرفته است.^۱

۴. روح

روح از نظر لغت، به معنای جان، روان و جمع کلمه ارواح می باشد.^۲

گاهی به معنای مبدأ حیات است که جاندار به وسیله آن نیز قادر بر احساس و حرکت ارادین می شود و مراد از روح در آیات به معنای همان روح و نفس (نفس ناطقه) می باشد که در کالبد همه افراد انسان ها وجود دارد و وجود آن از ناحیه خدا و وابسته به اوست.^۳

۵. روان

از نظر لغت به معنای جان و روح است.^۴

روان در روانشناسی به معنای درهم آمیختگی منش انسان است و در پی برخورد رفتارها و احساسات نمود می یابد و رخداد آن ناپدید است.^۵

۶. نوجوان

در تعاریفی که از نوجوان به عمل آمده است گذر (تغییر حالت) از کودکی به بزرگسالی با تغییر شرایط جسمی و روانی مشهود است. نوجوانی را به عنوان دوره ای بین کودکی و بزرگسالی می نامند.^۶

^۱ <https://ertebatati.com>

^۲ بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۹۵۵

^۳ طباطبایی، تفسیر قرآن به قرآن، ج ۶، ص ۲۷۶

^۴ بهشتی، فرهنگ صبا، ص ۵۱۶

^۵ <https://fa.wikipedia.org>

^۶ <https://fa.wiki.fegh.ir>

نتیجه گیری

در این تحقیق به بررسی آسیب شناسی فضای مجازی بر روح و روان نوجوان پرداخته شد. فضای مجازی و فناوری های نوین ارتباطی و اطلاعاتی که امروزه نقش و جایگاه برجسته ای را در زندگی انسان ها پیدا کرده و فراتر از زمان ها و مکان ها قرار گرفته اند، به جزئی جدا ناشدنی از زندگی امروزی تبدیل شده اند که تصور زندگی بدون آنها مشکل به نظر می رسد. فضای مجازی عبارت است از مجموعه محیط هم چون اینترنت است که اشخاص بدون حضور فیزیکی در کنار یکدیگر ارتباط برقرار می کنند. این فناوری عظیم و گسترده که دارای ویژگی ها و کارکردهای مختلفی در زندگی می باشد، می تواند در جهت پیشرفت یا پسرفت جامعه نقش مهمی را ایفا کند. آنچه مهم است شناسایی پتانسیل ها و ویژگی های آن و استفاده مثبت از آن ها در جهت پیشرفت و توسعه جامعه می باشد مهم ترین ویژگی:

کمک به رشد مهارت های اجتماعی، آموزش و یادگیری، دستیابی آسان به آخرین اطلاعات، ایجاد کسب و کار و درآمد و.... دانست. علاوه بر ویژگی های مثبت فضای مجازی ویژگی های منفی از جمله اختلالات شخصیتی، توقف رشد و مغز، ناتوانی در مدیریت زمان و.... را نیز داراست که با وجود این آسیبها قشر آسیب پذیر بیشتر نوجوانان و جوانان است. راهکارهایی که سبب می شود با آسیب ها مقابله کرد: آموزش صحیح و استفاده به جا از آن ها می تواند مهم و کارساز باشد. ایجاد فضای صمیمی در خانواده، ایجاد رابطه اعتماد بین والدین و فرزندان، پرهیز از وب گردی های بی هدف و.... می باشند.

فرهنگ سازی و آموزش خانواده ها و همراهی آموزش و پرورش و نهادها در کنار یکدیگر است. بنابراین نباید فضای مجازی را تنها با رویکرد آسیب نگریست زیرا فضای مجازی هم مزایا دارد هم معایب و اگر سواد و مهارت استفاده صحیح و درست از این فضا ایجاد شود مزایا و فایده زیادی خواهد داشت.

منابع

✽ قرآن کریم، الهی قمشه‌ای

۱. بهشتی، محمد، فرهنگ صبا، انتشارات صبا، تهران، تابستان ۷۱
۲. پریدختان، زهرا، استقبال از اینترنت و فضای مجازی در خانواده به ویژه جوانان و زنان، دومین کنگره بین المللی، نقش زن در سلامت خانواده و جامعه، تهران، دانشگاه الزهرا، ۱۳۹۶
۳. پریوش، مریم و غفاری، حسن، رابطه استفاده از اینترنت و عملکرد تحصیلی نوجوانان، تهران: انتشارات دانشگاهی، ۱۳۹۸
۴. پوریانی، جابر، نصیری، معصومه و چشمه نور، مرتضی، فضلی مجازی و سواد رسانه، انتشارات پشتیبان، ۱۳۹۷
۵. پوریانی، علی، فضای مجازی و فرصت های شغلی نوجوانان، مشهد: نشر جوانان، ۱۳۹۷
۶. حسینی، انسیه و شاملو، باقر، حق بر سلامت روان کودکان و نوجوانان بزهکار در پرتو عدالت کیفری افتراقی، دانشگاه شهید بهشتی، دوره ۲۳، شماره ۹۲، ۱۳۹۹
۷. حسینی، فاطمه، یوسفی، سامان و امینی، فرزانه، خشونت آنلاین و تأثیر آن بر نوجوانان: یک مطالعه موردی، مجله روان شناسی اجتماعی ایران، ۱۳۹۷
۸. حسینی، زهرا و شاملو، کیوان، فضای مجازی و چالش های امنیتی نوجوانان، انتشارات اندیشه
۹. رستمی، محسن و فرنیان، اصغر، فرصت ها و تهدیدات فضای مجازی از منظر مقام معظم رهبری (مدضله العالی) فصلنامه دانش علوم سیاسی، سال دوم، شماره دوم، ۱۴۰۰
۱۰. رستمی، سارا و فرنیان، جعفر، بررسی آثار فضای مجازی بر اعتماد به نفس نوجوانان، تهران: نشر روانشناسی، ۱۴۰۰
۱۱. رهام، شرف، نقش فضای مجازی در بروز آسیب های اخلاقی خانواده، فصلنامه تأملات اخلاقی، سال اول، شماره سوم، ۱۳۹۹
۱۲. زینلی، محمد، سهرابی، سیما و جمشیدی، علیرضا، تأثیر رسانه های اجتماعی بر بحران هویت نوجوانان، فصلنامه علوم اجتماعی ایران، ۱۳۹۸

۱۳. ساغرچیان، زهرا، فضای مجازی و آسیب های روانی، جلد اول، نشر سمیع شهر ری، ۱۳۹۶
۱۴. شریف زاده، علی، احمدی، فاطمه و کریمی، سعید، بررسی اعتیاد به فضای مجازی در نوجوانان، تهران: نشر روانشناسی، ۱۳۹۹
۱۵. صادقی، مریم، رضایی، بهزاد و مرتضوی، سعید، بررسی تأثیر فضای مجازی بر روابط اجتماعی نوجوانان، پژوهش های اجتماعی ایران، ۱۴۰۲
۱۶. عبداللهی، محمد و جلالی، علی، وابستگی به فضای مجازی و آسیب های روانی آن، پژوهش های روان شناسی ایران، ۱۴۰۰
۱۷. عسگری، مهدی، اثر فضای مجازی بر روابط اجتماعی نوجوانان، تهران: نشر پژوهش، ۱۳۹۸
۱۸. عسگری، مهدی، تأثیر فضای مجازی بر شخصیت نوجوانان، تهران: نشر پژوهش، ۱۳۹۸
۱۹. طباطبائی، محمدحسین، تفسیر قرآن به قرآن، دفتر انتشارات اسلامی قم، جلد ۶، ۱۳۷۴
۲۰. طباطبایی، فاطمه، نقش فضای مجازی در آموزش و یادگیری نوجوانان، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۹۷
۲۱. محمدی، کریم خان، اخلاق شبکه های اجتماعی، پژوهشکده باقرالعلوم تهران، چهارم، ۱۴۰۱
۲۲. محمدی، زهرا، اثرات کم خوابی ناشی از فضای مجازی بر نوجوانان، مشهد: انتشارات بهداشت خانواده، ۱۴۰۱
۲۳. محمودیان، سارا، یزدانی، مهدی و حسینی، جعفر، بررسی تأثیر فضای مجازی بر اضطراب نوجوانان، نشریه روان شناسی اجتماعی ایران، ۱۳۹۹
۲۴. نوروزی، رضا، فراهانی، لیلا و صالحی، علی، ارتباط استفاده از فضای مجازی با افسردگی در نوجوانان، مجله روان شناسی بالینی، ۱۴۰۱

۲۵. <https://motamem.org>

۲۶. <https://ertebatati.com>

۲۷. <https://orgfarhangi۹۰.blogfa.com>

۲۸. <https://fa.wiki fegh.ir>

۲۹. <https://newmiind.com>
۳۰. <https://erammoshaver.ir>
۳۱. <https://blog.filimooschool>
۳۲. <https://cgr.tabaar.org>
۳۳. <https://rasekhoon.net>
۳۴. <https://kelasedarsi.ir>
۳۵. <https://fa.wikipedia.org>
۳۶. <https://tv۷ .ir>
۳۷. <https://hawzah.net>

